

ДЕФЕКТОЛОШКЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ СТРУЧЊАКА У БИБЛИОТЕЧКО-ИНФОРМАЦИОНОЈ ДЕЛАТНОСТИ¹

Проблем универзитетске припреме стручњака, чије је занимање организација и руковођење читањем младих у наше време је у центру пажње не само библиотекара него и представника других области знања, која су у уској вези са библиотекарством: психолога, педагога, социолога, естетичара, историчара уметности. Велико интересовање за читање младих, које је порасло у последњим деценијама, веома је оправдано, али много зависи од реалне актуелне социокултурне ситуације, одражава правац развоја хуманитарног знања и педагошке мисли.

Данас се стратегија универзитетског образовања стручњака из области руковођења читањем деце и омладине остварује кроз реализацију задатака „Националног програма за развој и подршку читању”. На различите начине методолошког приступа сви стручњаци који истражују утицај читања на формирање личности слажу се у мишљењу да од тога шта и како наша деца читају данас зависи сутрашњи дан Русије, будућност земље. Овакав приступ истиче велики социјални значај професије библиотекара-педагога, ставља акценат на њен позитивни потенцијал. В. Ј. Аскарова с правом тврди: „Питање школовања студената у области подршке и развоја читања директно је повезано са тим ко ће и на ком нивоу реализовати „Национални програм развоја и подршке читању”. Од тога не зависи само успех програма, већ и дугорочна перспектива развоја читања у нашој земљи, одређени важни

¹ Превод дела: Матвеева Е. О. „Дефектологические компетенции специалистов библиотечно-информационной сферы”. *Вестник Московской Государственной университетской культуры и искусств*, ISSN 1997-0803, Г. 4, бр. 42, (2011), 223-227. доступно: <https://cyberleninka.ru/article/n/defektologicheskie-kompetentsii-spetsialistov-bibliotechno-informatsionnoy-sfery/viewer> (преузето 30. 5. 2022).

параметри културног нивоа нације, образовања и различитих аспеката писмености наших сународника”.²

Данас су у центру пажње истраживача сложена питања садржаја факултетске припреме библиотекара-педагога, али и проблем формирања њихових професионалних компетенција, које се неизбежно морају модификовати с обзиром на реформу високог образовања и приступање Русије Болоњском процесу.

Компетентност, која укључује четири групе професионалних компетенција стручњака (опште професионалне компетенције, специјалне компетенције, лични квалитети стручњака, спремност за извршавање одређене професионалне делатности), може бити проширена и на сферу високог библиотечног образовања, ако се уопште може довољно комплетно описати модел стручњака у области промовисања читања код младих. Размишљајући о могућности примене приступа компетентности у образовању библиотекара, М. Г. Вохришева истиче: „У свакој историјској етапи развоја неког друштва актуелизује се проблем професионализма будућих стручњака и њихова припрема за обављање одређених функција. Методолошки је важно истицање фактора који ће формирати систем оцене квалитета, који су неопходни једном човеку у одређеној професији. У један од најважнијих фактора треба сврстати захтеве друштва и специфичност практичне делатности, тј. потребу за информацијом и карактеристике система њиховог проналажења.”³ У контексту размишљања М. Г. Вохришеве интересовање научне заједнице за припрему библиотекара у области дефектологије изгледа сасвим основано, јер одражава бригу друштва за особе са инвалидитетом и социјално угрожене слојеве становништва, која је појачана у последњој деценији.

У наше време се живот особа са инвалидитетом и проблеми са којима се сусрећу наши сународници са ограниченим могућностима, на срећу, не прикривају, већ постају предмет

2 Аскарова, В. Я. „Подготовка специалистов по развитию и поддержке чтения в вузах: кто помогает России вновь стать читающей страной, Поддержка и развитие чтения в библиотечном пространстве России”. *Сб. научно-практических работ*. Челябинск, 2007, 271.

3 Вохришева, М. Г. „Методология определения ключевых компетенций библиотечно-информационного специалиста”. *Академические тетради*, бр. 5, Самара (2007): 98.

жучних публицистичких и научних дискусија, о њима се расправља на Интернет-форумима, у телевизијским студијама, на научним конференцијама. Расправљајући о могућим начинима социокултурне рехабилитације особа са инвалидитетом, истраживачи долазе до закључка: само заједничким напором свих социјалних институција, а међу њима је свакако и библиотека, могу се створити услови за успешно самоостварење човека са ограниченим интелектуалним или психофизичким могућностима, помоћи му да превазиђе „осећање социјалне ниже вредности”, о коме је као о једној од психолошких последица инвалидности писао родоначелник руске дефектологије Л. С. Вигодски. Не треба доказивати: данас озбиљна психолошко-педагошка припрема особа које су задужене за читање младих постаје потреба времена, она одговара захтевима социјалне праксе (само у Москви више од четрдесет библиотека има статус центра за социокултурну рехабилитацију особа са инвалидитетом), одговара очекивањима послодаваца који би у свом колективу хтели да имају не само стручњака који влада традиционалним комплексом знања умећа и навика за библиотечку делатност, већ сарадника оспособљеног за заједнички рад с посебним читаоцем, који при том влада и умећем његове социокултурне рехабилитације.

Први пут је у нашој земљи питање неопходности специјалне дефектолошке обуке библиотекара настало на преласку из прошлог у овај век. Тада је познати руски библиотечки стручњак, представник научне школе Московског државног универзитета културе и уметности А. Е. Шапошников припремио програм за специјални курс „Библиотека и социномија”, који је трајао 96 часова. Говорећи о неопходности обogaћивања професионалне припреме студената дисциплином која формира системску представу о раду са читаоцима са инвалидитетом, Шапошников је истицао да услуге таквим читаоцима пружају различити типови библиотека: „То су библиотеке специјално направљене за пружање услуга слепима, глувима, онима који уче у специјалним школама-интернатима, али и библиотеке које се отварају у стационарима, домовима, болницама, где се стално или повремено збрињавају особе са инвалидитетом, стари, психички болесници, бескућници, људи који су преживели неку природну катастрофу”.⁴ А. Е.

4 Шапошников, А. Е. *Библиотека и социномија*, Москва, 1998, 27.

Шапошников је наглашавао и да са посебним читаоцима, или по његовом мишљењу, са људима који су доспели у „ризичну групу”, у наше време раде и сарадници многих јавних библиотека.

Из свега до сада реченог може се закључити следеће: због чињенице да је у процес социокултурне рехабилитације читалаца с ограниченим могућностима и посебним потребама, са различитим физиолошким, психолошким и социјалним проблемима укључен широк круг библиотека; да је неопходно изградити професионалне компетенције библиотечно-информационог стручњака, решити проблеме његовог стручног усавршавања на нивоу система, који сједињује филозофске и социјалне представе о значају професије библиотекара и конкретне захтеве од библиотекара, које поставља савремена социокултурна ситуација и социјална пракса.

У том контексту немогуће је посматрати професионалне компетенције засебно. Са наше тачке гледишта свака дисциплина која отвара тему „Библиотека и социномија” треба на одређен начин, не само да формира дефектолошку и психолошко-педагошку компетентност будућег стручњака, него и да помогне у формирању његове личности, да изгради психолошку спремност на интеракцију са сваким засебним читаоцем. М. Г. Вохришева примећује да „формирање личности стручњака не догађа се тренутно, људски квалитети се формирају у процесу грађења професије често успешније него на начин који је за то предвиђен, и обрнуто. Личност је комплексна и јединствена. Баш тај фактор лежи у тој фундаменталној идеји образовања и васпитања, која је означена као хуманитаризација”.⁵

Данашњи студенти Московског државног универзитета културе и уметности (МГУКИ) изучавају дисциплине које им омогућавају озбиљну дефектолошку припрему али и васпитавају код будућих библиотекара толерантност, алтруизам, милосрђе. Посебна пажња се поклања раду библиотекара са дететом са инвалидитетом, јер интересовање за читање, тежња за самореализацијом у читалачкој активности, жеља да се посећује библиотека настају у првим годинама живота. Деца са ограниченим могућностима, по правилу улазе у свет књижевности мало касније

5 Вохришева, М. Г. „Методология определения ключевых компетенций библиотечно-информационного специалиста”. *Академические тенденции*, бр. 5, Самара, 2007, 7.

од својих вршњака који се нормално развијају. Та тужна чињеница је условљена низом разлога: као прво, успешном читалачком развоју препрека су недостаци у физиологији, психи, интелекту (глувоћа, слепило, заосталост у умном развоју, аутизам); као друго, слаба заинтетресованост или чак неприхватање читања могу бити условљени неповољним социјалним окружењем у коме дете живи (већина питомаца школа за ометене у развоју долази из девијантних породица); најзад, сметња за успешно увођење детета у свет уметничке књижевности може да буде и слаба педагошка компетенција учитеља и библиотекара, недостатак методичких приступа за рад на читању код деце са ограниченим могућностима. Дисциплине које помажу усавршавању праксе руковођења читањем („Корективно-васпитни рад у библиотеци за децу”, „Терапија бајкама”, „Библиотерапија”, „Естетско васпитање у библиотеци за децу”, „Педагошко умеће”) помажу да се формира вишезначна представа о социокултурној рехабилитацији читаоца, процеса који се темељи на анализи психолошких особености детета, његових социјалних потреба, који води рачуна о карактеру узајамног односа детета са његовим најближим окружењем.

У току реализације курса „Корекционо-васпитни рад у библиотеци за децу” посебна пажња се поклања социјално-психолошким карактеристикама читаоца: Студенти користе радове домаћих дефектолога и психолога (првенствено научна истраживања Л. С. Виготског), а на практичном раду у библиотеци, проучавају читалачке биографије деце са ограниченим могућностима, обраћајући пажњу на то како одређене црте њихове психе, интелекта, физиологије или неповољна социјална средина коче приближавање деце књизи. У том контексту се изучава тема „Формирање круга читања детета-инвалида”, када студенти анализирају специфичност прихватања неких врста уметничке књижевности од стране читалаца. На пример, за читаоце који уче у специјалној школи осмог типа⁶ (специјална школа) у току читавог школовања, а не само у првим разредима омиљени књижевни жанр остаје бајка са јасним конфликтом између добра и зла, са прецизном поделом ликова на позитивне и негативне и обавезно са срећним крајем,

6 Специјална школа осмог типа је установа за обучавање и васпитавање деце заостале у интелектуалном развоју и њихову социјално -психолошку рехабилитацију ради каснијег укључивања у друштво (Прим. прев.)

који дете толико очекује. На предавањима се студенти упознају са најделотворнијим методама приближавања детета бајкама а потом самостално разрађују могући облици организовања читања, који су засновани на интересовањима деце за народну или уметничку бајку. Навешћемо неке, које су реализовали студенти на пракси у библиотекама различитих региона Русије: „У гостима нам је јунак омиљене бајке”, „Моја вообразија”⁷, „Ко је у бајци најхрабрији, најбољи, највештији?”, „Бајка је лаж, али у њој је наговештај”, „На страницама омиљених бајки”, „Магија добрих бајки”.

Формирање професионалних вештина библиотекара-педагога не може се замислити без сарадње библиотекара који руководи читањем са дететом које чита. Приступ „субјекат-објекат” који је некада доминирао у пракси васпитног рада дечје библиотеке у последње време је уступио место антропоцентричном принципу у коме у центру пажње библиотекара није методика увода у читање, већ дете са његовим реалним бригама, невољама, проблемима и постигнућима. Овај принцип, као основа сарадње са дететом које чита је утемељен у радовима педагога који су се бавили васпитним утицајем књиге на личност и стваралачки потенцијал детета: В. А. Сухомлинског, Т. Д. Полозове, Л. И. Беленке, В. А. Левина.

На курсевима који су усмерени ка дефектологији, студенти се обучавају за стваралачку интеракцију са инвалидним дететом: на практичним вежбама у библиотеци они помажу детету да илуструје књигу, баве се заједно са децом ручним радом, помажу да деца направе наставак омиљене бајке. Овде је реч управо о сарадњи, јер оваква комуникација обогаћује и дете и библиотекара, отклања психолошке баријере код студената, помаже да се отклоне негативни стереотипи о томе да човек са интелектуалним недостатком или неким особеностима физичког развоја није способан за стварање.

Логика изградње научних дисциплина постепено доводи студенте до закључка о великом социјалном значају професије библиотекара који ради са децом инвалидима, гради психолошку спремност, а најважније – тежњу за професионалним самоостварењем те врсте. Познато је да одређени број

⁷ Назив „вообразија” смислио је Б. Заходер и тако назвао своју збирку песама, а означава замишљену земљу, у коју доспевају само они који умеју да маштају. (Прим. прев.)

библиотекара који одбијају сарадњу са децом-инвалидима, свој став објашњавају недостатком знања и професионалних вештина као и неразумевањем карактеристичних особина детета, а у неким случајевима чак и страхом од различитости детета. У пракси, узајамна сарадња библиотекара и читаоца, која помаже да настане заједничка стваралачка страст и узајамна симпатија не само да формира професионалну компетенцију, него и усавршава личност студента, омогућава духовни развој будућих библиотекара, који раде са младима, формира њихове моралне квалитете и гради принципе социјалне интеракције.

Користећи дела Владимира Галактионовича Корољенка, Нодара Владимировича Думбадзеа, Сомерсета Мома или Виктора Игоа, студенти схватају да социјално благостање детета са ограниченим могућностима не зависи само од дијагнозе, записане у историји болести, већ и од односа људи који га окружују, од њихове способности да створе нормалне услове за његов живот и стваралачко самоостварење.

Превела са руског Гордана Стевић

Литература:

1. Аскарова, В. Я. „Подготовка специалистов по развитию и поддержке чтения в вузах: кто помогает России вновь стать читающей страной.” *Поддержка и развитие чтения в библиотечном иросйрансийве России* (2007): 271.
2. Вохрышева, М. Г. „Методология определения ключевых компетенций библиотечно-информационного специалиста”. *Академические тпейради* (2007): 98.
3. Шапошников, А. Е. *Библиотека и соционмия* (Москва: 1998): 27.